

ZNAČAJ SVEOBUHVAATNE POMOĆI ONIMA KOJI SU PREŽIVJELI RATNU TORTURU

Dr. Alma BRAVO-MEHMEDBAŠIĆ

Torturom se označava svaki akt kojim se nekoj osobi namjerno nanosi bol, tjelesna ili duševna patnja, da bi se od te ili neke treće osobe dobile obavijesti ili priznanja ili da bi se ta osoba kaznila za djelo koje je ona ili neka treća osoba počinila ili za čije je izvršenje osumnjičena, da bi se ta osoba zastrašila ili da bi se na nju izvršio pritisak, ili iz bilo kog drugog razloga utemeljenog na bilo kom obliku diskriminacije, ako tu bol ili te patnje nanosi službena osoba ili bilo koja druga osoba koja djeluje u službenom svojstvu ili na njen poticaj ili s njenim izričitim ili prešutnim pristankom.

Tortura se provodi uvijek sa planiranim ciljevima i iza torture uvijek stoje zvanični politički ili vojni autoriteti. Glavni cilj torture je da se razori i psihički slomi identitet i ličnost žrtve i time postignu planirani ciljevi. Do egzaktnih epidemioloških podataka iz područja upotrebe torture u društvu teško je doći zbog

velikog broja neotkrivenih slučajeva torture, jer se tortura permanentno prikriva.

Istraživanja ukazuju da je upotreba torture u porastu i da se ona koristi u velikome broju zemalja, čak i onih koje su ratificirale Konvenciju UN-a protiv torture. Tortura je globalni problem u svijetu, a ostavlja posljedice ne samo na preživjelog, nego na njegovu obitelj i društvenu zajednicu, dovodeći do transgeneracijskog prijenosa traume torture. Studije pokazuju da su 20% do 30% od 14 miliona izbjeglica u svijetu bile žrtve torture u svojim zemljama.

U Bosni i Hercegovini tortura se provodila sistematski u periodu 1992.-1995. godina radi ostvarenja planirane ratne strategije etničkog čišćenja, genocida i zauzimanja teritorija. Tragičan primjer torture, etničkog čišćenja i genocida dogodio se nad bošnjačkom populacijom. Veliki broj civila je mučen, masakriran i ubijen.

Torture se dijele na fizičke metode, psihičke metode i seksualnu torturu. Sve fizičke metode uzrokuju psihičke patnje, a seksualno zlostavljanje predstavlja kombinaciju fizičke i psihičke metode. Zapaženo je da godinama poslije torture preživjeli doživljavaju svoje tijelo oštećenim. U postratnom periodu suočavamo se sa hroničnim posljedicama kod preživjelih žrtava torture, koje se najčešće izražavaju postojanjem simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja, depresije, somatoformnih poremećaja i trajnih promjena ličnosti nakon torture.

Ranije je izgledalo da je najteže iskustvo podvrgavanje fizičkim metodama torture. Sada je poznato da psihološke metode torture dovode do najtežih posljedica kod preživjelih. Značajno je naglasiti da su žrtve torture normalne osobe, sa normalnim ljudskim reakcijama anksioznosti, depresivnosti, osramoćenosti i osjećanja krivice poslije ekspozicije užasu torture. Tortura nije samo užasna i nepodnošljiva dok se provodi, već ima i naknadne posljedice.

Preživjelu osobu uvijek prati njeno neizbrisivo sjećanje na vlastitu ranjivost i moguću smrt. Taj *urezani otisak smrti* prisutan je kod mnogih vidova traumatizacije, ali je posebno prisutan kod osoba koje su preživjele zarobljeništvo i torturu. U Bosni i Hercegovini je veliki broj osoba koje su preživjele ratnu torturu trajno psihofizički oštećeno, radno i profesionalno onesposobljeno, socioekonomski uništeno. Iako predstavlja jedno od iskustava koje najjače utiču na zdravlje čovjeka, oni koji su preživjeli torture moraju se promatrati ne samo kao žrtve traume, nego i kao aktivni učesnici u oblikovanju svog društvenog i političkog okruženja po tome što ih je mnogo.

Uz pomoć internacionalne mreže za rehabilitaciju žrtava torture, u svijetu postoji 300 centara za rehabilitaciju oni koji su preživjeli torture.

Borba protiv torture sastoji se od profesionalnog znanja, edukacionih programa o torturi, rehabilitacionih programa i svjetske

mreže centara za rehabilitaciju i istraživanje o torturi sa značajnim ciljevima u području prevencije torture i podizanja opće društvene svjesnosti o postojanju torture, posljedicama koje tortura ostavlja na pojedince, društvenu zajednicu, intergeneracijski i transgeneracijski prijenos traume uvjetovane torturom.

Posljedice torture dijele se na fizičke, psihološke, psihosomatske i socijalne. Fizičke posljedice torture odražavaju fizičke metode koje su korištene.

Psihološke posljedice torture dijele se na posljedice tokom torture i poslije torture. Psihološke posljedice kod žrtava posmatramo kao normalne reakcije ljudskih bića na adaptaciju abnormalnim događajima torture. Poslije oslobađanja žrtva torture je adaptirana na ulogu žrtve i u procesu ozdravljenja potrebna je readaptacija i mijenjanje identiteta žrtve. Žrtva se suočava s okrutnim sjećanjima, nepovjerenjem u ljude, krivicom, anksioznošću, teškoćama preuzimanja odgovornosti, gubitkom samopoštovanja i može se pretpostaviti da proces readaptacije ne može biti automatski i skladan.

Najčešće psihološke posljedice torture su: sniženo samopoštovanje, nedostatak povjerenja u druge ljude, nesigurnost u interpersonalnim relacijama, derealizacija, nesnalaženje u okruženju, poremećaji u spavanju, noćne more, anksioznost, depresija, slabost koncentracije i pamćenja, psihoseksualni problemi, izmijenjen identitet, psihotični poremećaji, posttraumatski stresni poremećaj (PTSP), trajne promjene ličnosti nakon katastrofalnog doživljaja.

Žrtve koje su iskusile seksualnu torturu često ispoljavaju narušen seksualni identitet, gubitak samopoštovanja i samopouzdanja, uz preplavljenost stidom. Često im je izmijenjena percepcija vlastitog tijela, uz osjećanje ružnoće i deformiranosti, imaju gubitak perspektive, uz osjećanje degradiranosti i obilježnosti. Javlja se simptom negiranja vlastite seksualnosti da bi se postigla i održala distanca u odnosu na nasilni

akt silovanja. Često su prisutni hormonalni poremećaji izazvani stresom.

Kod muškaraca žrtava torture uočava se smanjeni libido, poteškoće sa potencijom i nesigurnost u odnosu na mušku ulogu. Silovanje ne ispunjava seksualne funkcije zločinca, već je ono manifestacija ljutnje, nasilja i dominacije nad žrtvom. U većini slučajeva žrtve seksualne torture ne osjećaju da su bile eksponirane u seksualnom aktu, nego ekstremnoj formi ponižavanja i nasilja.

Prema istraživanjima, silovanje kao vrsta torture ne predstavlja agresivno izražavanje seksualnosti, nego seksualno izražavanje agresije. Svrha seksualne torture u BiH tokom rata bila je da se žrtva degradira, ponizi i dehumanizira radi ratne strategije i etničkog čišćenja. Ponekad se posljedice mučenja mogu ispoljiti u vidu hroničnog odloženog djelovanja. Mogući simptomi i pokazatelji takvih oštećenja su difuzna glavobolja, bezvoljnost, umor, gubitak seksualnog interesa, smetnje u radu i socijalnim odnosima, trajne promjene ličnosti i karaktera, razdražljivost, izljevi bijesa, preosjetljivost, teškoće u mišljenju i koncentraciji. Po pravilu, ove psihičke tegobe kombinirane su sa tjelesnim manifestacijama.

Istraživanje torture nije samo pitanje humanosti i pomoći oni koji su preživjeli torturu, nego je efikasna borba protiv najužasnije forme kršenja ljudskih prava. U Sarajevu je, 1997. godine, uz pomoć Internacionalnog rehabilitacionog centra za žrtve torture u Kopenhagenu, osnovan Centar za žrtve torture. Osnovne aktivnosti Udruženja za rehabilitaciju žrtava torture – Centar za žrtve torture u Sarajeva su: tretman i rehabilitacija onih koji su preživjeli ratne i mirnodopske torture, kao i članova njihovih porodica u Bosni i Hercegovini; dokumentacija, monitoring, istraživanje i publiciranje rezultata istraživanja; saradnja sa zvaničnim zdravstvenim sektorom u BiH, kao i sa lokalnim i međunarodnim vladinim i nevladinim organizacijama; aktivnosti na planu primarne prevencije torture putem podizanja svjesnosti javnosti o torturi i njenim

posljedicama; sekundarna prevencija torture putem organiziranja treninga iz područja torture za sve profesionalne kategorije, koje, obavljajući svoj posao, potencionalno mogu postati počinitelji torture; monitoring tretmana sa prezentiranjem rezultata istraživanja i kliničke prakse na lokalnim i međunarodnim simpozijima i konferencijama; zastupanje žrtava torture.

Centar za žrtve torture u Sarajevu pruža kompletan somatski, psihološki i socijalni tretman, pravnu pomoć žrtvama torture iz rata, tako i iz mirnodopskog perioda, kao i kontinuiranu prevenciju, edukaciju i podizanje svjesnosti o torturi i njenim posljedicama i zastupanju žrtava torture.

Rehabilitacija žrtava torture može biti uspješna uz uvjet humanih odnosa u porodici žrtve, društvu i široj društvenoj zajednici. Uspješna rehabilitacija podrazumijeva da oni koji su preživjeli torturu dostignu nivo funkcioniranja na somatskom, psihičkom i socijalnom planu kakav je bio prije torture.

Preduvjet uspješne rehabilitacije jest stvaranje adekvatnog posttraumatskog okruženja, u kome će postojati humani odnosi na svim društvenim nivoima. Primarni cilj rehabilitacije je da osoba bude ponovo u stanju preuzeti odgovornost za vlastiti život. Tretman treba pružiti i obitelji žrtve, jer se trauma torture prenosi i na članove obitelji.

Rehabilitacija onih koji su preživjeli torture zahtijeva multidisciplinarni tretman: Psihološki, somatski, socijalni, pravnu pomoć, uz uvažavanje duhovno-religijskih aspekata pomoći. Religiozne misli, razmišljanja i aktivnosti mogu biti važan dio mehanizama nošenja sa traumatskim sjećanjima (koping strategija) u rehabilitacionom procesu preživjelih.

Tortura je najteža trauma. Oni koji su preživjeli torturu predstavljaju najoštećeniju traumatsku populaciju i treba im pružiti multidisciplinarni tretman, uz sveobuhvatnu kompenzaciju, moralnu, ekonomsku, socijalnu,

pravnu, te zakonske garancije o zaštiti njihovih prava i interesa. Tortura ne dovodi samo do posljedica kod preživjelog, već utiče na prijenos traume na obitelj preživjelog, na širu društvenu zajednicu i na transgeneracijski prijenos traume torture, ako društvena zajednica ne ispune sve aspekte reparacije.

Osim pružanja rehabilitacije osobama koje su preživjele torturu, reparacija treba omogućiti sve vidove kompenzacije preživjelima i zakonske propise koji će garantirati da se tortura neće ponoviti, kažnjavanje počinitelja i sveobuhvatne preventivne mjere koje će sprječavati ponavljanje torture u društvu. Na realizaciji svih aspekata reparacije obavezni su svi reparativni režimi, uključujući i Bosnu i Hercegovinu.

Ratna tortura provedena radi ostvarivanja planirane ratne strategije, etničkog čišćenja i genocida, ostavila je posljedice na tjelesno zdravlje, psihičko zdravlje, porodičnu situaciju, financijsku situaciju, radnu sposobnost, odnose sa drugim ljudima.

Oni koji su preživjeli torturu suočavaju se u poslijeratnom periodu sa izostankom potrebne socijalne podrške, suočeni su sa svakodnevnim egzistencijalnim problemima, što dovodi do sekundarne traumatizacije i ponovne pojave psihopatoloških simptoma.

Rehabilitacija i reintegracija u društvenu zajednicu nije uspješna ako se na društvenom nivou ne omogući sveobuhvatna reparacija za preživjele žrtve torture.

Summary

SIGNIFICANCE OF HELP TO THOSE WHO SURVIVED
TORTURES IN WAR

**Dr Alma Bravo- Mehmedbasic,
neuropsychiatrist**

Torture is defined as intentional pain afflicted upon one person by another person or a group of people backed up by some political or military authority. Torture is used as a means of attaining some political or military goal and results in the most serious form of psycho-trauma and changes in the personality of the affected which further affects the family members of the survivors, thus transmitting the trauma upon future generations. Torture has been used in Bosnia and Herzegovina in massive scale during the period of aggression (1992-1995), with a purpose of ethnic cleansing, territorial occupation and genocide. A precondition to prevent and stop the chain of transmission of post-torture traumas is to finally start talking about it openly. Those who survived the torture need to have rehabilitation treatment, this means not only satisfying the legal rights that they have, but also offering them full medical, social and psychological rehabilitation as well as securing for them rights for monetary, moral, legal and social compensation. Another essential element for the rehabilitation of the victims of such traumas is satisfaction of justice, i.e. that those who committed the crimes are punished and that the victims are assured that such crimes will not happen again. Reparation and prohibition of the use of torture as a weapon for achieving military or political aims is an obligation for all the countries signatories of the international convention for the prohibition of the use of torture.

Key words: torture, consequences, reparation.

موجز

أهمية المساعدة الشاملة لضحايا التعذيب في الحروب

أ.د. ألما برافو-محمدباشيتش
أخصائية في الأمراض النفسية

التعذيب المقصود هنا هو تعرض شخص ما للتعذيب من قبل شخص آخر أو عدة أشخاص بأمر من مسؤولين سياسيين أو عسكريين، وذلك من أجل تحقيق أهداف مرسومة، ويمثل هذا النوع من التعذيب أصعب أشكال الصدمات النفسية، كما أن نتائج الإجهاد الناجم عن التأثير المقصود من قبل أشخاص آخرين يؤدي إلى تغيير في الشخصية سواء عند الضحايا أو عند أفراد أسرهم، كما أن صدمة التعذيب تنتقل إلى الأجيال القادمة. لقد شهدت البوسنة والهرسك أثناء العدوان العسكري عليها في الفترة من 1992-1995 أشكالاً من التعذيب الجماعي كان الهدف منها التطهير العرقي واحتلال الأراضي والإبادة الجماعية. إن كسر جدار الصمت الذي يتكتم على هذا التعذيب شرط للحيلولة دون انتقال الصدمة إلى أفراد الجيل الواحد والأجيال القادمة. إن الناجين من التعذيب يحتاجون إلى إعادة التأهيل وهذا يعني تلبية حقوقهم القانونية بالحصول إعادة التأهيل الطبي والنفسي والاجتماعي، ومعاقبة الفاعلين وتقديم الضمانات بعدم تكرار حدوث التعذيب. إن إعادة التأهيل ومنع استخدام التعذيب سلاحاً لتحقيق أهداف مرسومة، واجب على كافة الدول الموقعة على الاتفاقية الدولية لحظر التعذيب.

الكلمات الرئيسية: التعذيب، النتائج، إعادة التأهيل.